

CONTRIBUȚIA UNOR SAVANȚI DE FORMAȚIE INTERDISCIPLINARĂ LA DEZVOLTAREA PSIHOLOGIEI ROMÂNEȘTI

Maria-Elena OSICEANU

osiceanum@yahoo.fr

ABSTRACT. The purpose of this article is to emphasize the importance of pluri, inter and **transdisciplinarity, in** the emergence and evolution of various sciences, especially in the field of psychology. Some of the contributions of two great Romanian scientists to the development of psychology as a science are brought to the forefront, namely: the „structural system of temperaments” put forth by Gheorghe Zapan and the „consonantist psychology”, introduced by Ștefan Odoleja, in which he used, for the first time, the concept of „reverse connection”, later known as *feed-back*.

KEYWORDS: *pluridisciplinarity, interdisciplinarity, transdisciplinarity, Gheorghe Zapan, Ștefan Odoleja*

Scurtă introducere sau nevoia de pluri, inter și transdisciplinaritate

Trăim în epoca unui *big-bang* multidisciplinar și a specializărilor excesive... Căci, neîndoielnic, există astăzi sute, poate mii de discipline... Extrema specializare poate determina, de exemplu, apariția situației în care, unui specialist dintr-un anumit domeniu, să îi

fie greu să înțeleagă discursul unui alt specialist, din același domeniu.

Și atunci, apare o întrebare îndreptățită: dacă doi specialiști din același domeniu „nu se pot înțelege”, cum pot dialoga oare, în mod autentic și în deplină înțelegere, doi specialiști din domenii diferite: un fizician specializat în fizică cuantică și un neurolog, un matematician și un poet, un politician și un informatician, un biolog și un economist, dincolo de câteva subiecte generale, mai mult sau mai puțin banale?

Limbajul pluri, inter și transdisciplinar, riscă să devină un obstacol, aparent de netrecut, pentru un neofit. Iar noi, cu toții, să devenim neofiți în căutarea permanentă de a găsi „calea cea bună” și de a nu ne rătăci printr-un turn al lui Babel...

Acest „proces de babelizare” nu poate continua, fără a pune în pericol cunoașterea însăși. Sfidările majore ale epocii noastre, reclamă din ce în ce mai multe „competențe”. Numai că, suma celor mai buni specialiști din diverse domenii, nu conduce cu necesitate la competență generalizată, fiindcă adiția competențelor nu înseamnă competență ci, dimpotrivă, rezultatul intersecției diferitelor domenii ale cunoașterii poate fi, uneori, o mulțime vidă.

Armonia dintre mentalități și cunoștințe, presupune ca acestea să devină inteligibile și accesibile tuturor. Dezideratul de „comprehensibilitate” nu implică, în mod necesar, și ideile de superficialitate, facilitate, comercialitate și, *in extremis*, de vulgarizare. Mitul savantului erudit s-a pierdut în negura vremurilor, fiind parcă de neconceput în zilele noastre. Lucrul acesta nu este periculos, în măsura în care, de pildă, progresul într-un domeniu s-ar datora, nu doar unui singur individ cu cunoștințe profunde și extrem de diversificate, ci și inteligenței și cunoașterii colective, atașate respectivului domeniu.

Acum, savantului erudit, pare-se că i-a luat locul – într-un mod perfid și insidios! – computerul, care înglobează toate cunoștințele, din toate disciplinele. Acest computer, care știe totul, însă nu înțelege nimic, poate să-l pună într-o situație dificilă pe utilizatorul însuși, care adeseori are acces instantaneu la orice informație,

din oricare disciplină, dar este incapabil să-i priceapă sensul și semnificațiile reale și, cu atât mai puțin, să facă legături între informații din domenii diferite.

Nevoia imperativă de a crea „punți de legătură” între discipline diferite, s-a concretizat prin apariția, pe la mijlocul secolului al XX-lea, a pluridisciplinarității și interdisciplinarității.

Pluridisciplinaritatea se află la intersecția unor teme comune mai multor cercetători din domenii diferite, în care fiecare își „conservă” specificul conceptelor și metodelor. Este vorba, mai ales, de abordări paralele care tind spre un scop comun, prin adăugarea unor contribuții specifice în domenii diferite. Pluridisciplinaritatea constituie o asociere de discipline, în virtutea unui proiect sau obiectiv comun. Deci, pluridisciplinaritatea se referă la studierea unui obiect dintr-o disciplină, prin intermediul mai multor discipline deodată. Obiectul rezultat va fi îmbogățit în urma intersectării mai multor discipline. Cercetarea pluridisciplinară aduce un plus disciplinei în cauză; acest „plus” se află în slujba exclusivă a disciplinei respective. Cu alte cuvinte, demersul pluridisciplinar transgresează limitele disciplinelor, dar finalitatea sa rămâne înscrisă în cadrul cercetării inițiale.

Interdisciplinaritatea este diferită de pluridisciplinaritate. Ea se referă la transferul metodelor dintr-o disciplină într-alta. Interdisciplinaritatea presupune un dialog și un schimb de cunoștințe, analize, metode între două sau mai multe discipline. Ea implică interacțiune și schimb reciproc între mai mulți specialiști din domenii diferite, având drept finalitate îmbogățirea nivelului de cunoștințe al fiecăruia. Prin urmare, se constată că, dacă interdisciplinaritatea stabilește conexiuni între mai multe științe sau discipline diferite (*Le Petit Larousse*, 1996, pp. 557), pluridisciplinaritatea se referă *simultan* la mai multe discipline (ibidem, pp. 795).

De exemplu, interdisciplinariatea poate însemna o simplă reuniune de discipline, fiecare încercând să-și impune propriile „drepturi” și „limite”, fără a „impieta drepturile și limitele celuilalt”; dar, în egală măsură, interdisciplinaritatea înseamnă „schimb” și „cooperare”, dobândind astfel o anumită consistență organică și presupunând un anume „chimism interior”.

Basarab Nicolescu distinge trei grade de interdisciplinaritate: a) *un grad aplicativ* (de exemplu, unele metode din fizica nucleară pot fi transferate în medicină, ducând la apariția unor noi tratamente contra cancerului); b) *un grad epistemologic* (transferul metodelor logicii formale în domeniul dreptului, generează analize interesante în epistemologia dreptului); c) *un grad generator de noi discipline* (prin transferul metodelor matematicii în domeniul fizicii a apărut fizica matematică sau prin transferul informaticii în artă, a rezultat arta informatică). La fel ca pluridisciplinaritatea, interdisciplinaritatea depășește limitele disciplinei, însă finalitatea sa rămâne, de asemenea, înscrisă în cercetarea interdisciplinară.

În ceea ce privește *transdisciplinaritatea*, frecvent este vorba de scheme cognitive care pot traversa disciplinele, cu o „virulență” neobișnuită (producându-se adesea într-o stare similară transei). Transdisciplinaritatea desemnează un anumit tip de cunoaștere care parcurge diverse științe, transgresând orice frontieră. Transdisciplinaritatea se referă – așa cum indică prefixul „trans” – la ceea ce se află simultan la granița *dintre* discipline, în *interiorul* diverselor discipline și *dincolo* de orice disciplină, finalitatea ei fiind unitatea cunoașterii. Cercetarea transdisciplinară nu este antagonistă, ci complementară cercetării pluri și interdisciplinare.

Dacă transdisciplinaritatea este atât de frecvent confundată cu interdisciplinaritatea și pluridisciplinaritatea (cum de altfel și interdisciplinaritatea este deseori confundată cu pluridisciplinaritatea), aceasta se explică, în cea mai mare parte, prin faptul că toate trei transgresează limitele disciplinelor. În măsura în care „ocultează” finalitățile diferite ale celor trei tipuri de abordare, această confuzie se dovedește a fi extrem de nefastă. De fapt, aceste „complexe” de inter, pluri și transdisciplinaritate au jucat un rol imens în istoria științelor; trebuie amintit faptul că noțiunile cheie implicate sunt: *cooperarea și articularea, obiectul comun și proiectul comun*.

Putem conchide că termenii de pluridisciplinaritate, interdisciplinaritate și de transdisciplinaritate sunt greu de definit, datorită caracterului lor polisemantic și vag. Un lucru este sigur:

pluridisciplinaritatea, interdisciplinaritatea și transdisciplinaritatea sunt săgețile unuia și aceluiași arc: acela al cunoașterii.

Psihologia la „confluența” dintre științe

Definită ca „știință care studiază psihicul”, definiție oarecum tautologică – legitimitatea psihologiei ca știință, a suscitată, poate, cele mai acerbe controverse între specialiști. Cei mai mulți dintre aceștia, tind să nege statutul de „știință” al psihologiei. Atacurile cele mai virulente au fost concentrate asupra legilor psihologiei, afirmându-se că aceste legi „nu sunt în general psihologice ci, cel mult psihofizice, psihofiziologice sau psihosociologice”. Aceeași soartă au avut-o și metodele psihologiei, cărora li s-a contestat caracterul obiectiv, insuficienta adecvare la specificul obiectului studiat, incapacitatea de a oferi date concludente și pertinente. S-a spus despre metodele psihologiei că „demonstrează evidența sau nu demonstrează nimic”.

S. Koch (1978) arată că psihologia nu este o știință coerentă, integrată ci, dimpotrivă, ea este fundamental non-coezivă, incapabilă să se „omogenizeze” într-o disciplină unificată.

În evoluția psihologiei se întâlnesc, manifestându-se în egală măsură, atât tendința diversificării concepțiilor, teoriilor, orientărilor psihologice, cât și cea a unificării și integrării lor. Situată la intersecția științelor umaniste, științelor sociale și științelor naturale, ramurile psihologiei sunt rezultatul pluri, inter și transdisciplinarității. La confluența cu fiecare dintre aceste științe, psihologia generală și-a delimitat propriile-i ramuri aplicative

Poate că, mai mult decât oricare altă disciplină, psihologia își dovedește caracterul pluri, inter și transdisciplinar. Este bine cunoscut faptul că fenomenele psihice sunt precedate și acompaniate de procese materiale de ordin fizic, mecanic, chimic, biologic, neurologic. În consecință, pentru a lucra „cu succes” în domeniul psihologiei, cercetătorul are nevoie de cunoștințe din alte sfere decât psihologia.

În aceste condiții, nu este de mirare, de ce mai mult decât în cazul oricărui alt domeniu al cunoașterii, la dezvoltarea psihologiei

ca știință, au adus un aport fundamental, extrem de valoros, profesioniști a căror formație științifică de bază nu avea legături directe cu psihologia.

Este suficient să amintim nume ca: Gheorghe Zapan, Ștefan Odobleja, Mihai Ralea, Victor Săhleanu, Grigore Moisil, Mircea Malița pentru a conștientiza, în ce măsură, idei originale sau paradigme din alte discipline, au constituit „principii generatoare” în câmpul psihologiei.

În prezenta expunere, ne vom limita să subliniem doar câteva din studiile și cercetările a doi savanți români: Gheorghe Zapan și Ștefan Odobleja, care au contribuit în mod esențial la „consolidarea” psihologiei ca *știință în sine*.

Gheorghe Zapan – sistemul temperamentelor

Savant de formație pluri și interdisciplinară (psiholog, matematician, cibernetician, pedagog, filozof, jurist, ofițer de artilerie), Gheorghe Zapan (1897–1976) este unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai psihologiei experimentale și ai ciberneticii românești.

Gheorghe Zapan s-a născut în data de 8 martie 1897, la Dorohoi. Începând cu anul 1919, urmează cursuri de drept; în paralel, audiază cursuri de matematică și filosofie, iar în 1923 devine absolvent al Universității din Iași. În 1923, este numit director de studii și profesor de pedagogie și psihologie la Institutul Național de Educație Fizică din București. Din 1934, este numit conferențiar la Catedra de Psihologie a Universității din București. Din 1930, studiază în Germania, psihologia experimentală cu W. Köler, psihologia muncii cu H. Rupp, matematica cu R. von Wrises, fizica cu A. Einstein și E. Schrödinger. Pentru completarea studiilor psihologice despre caracterul uman, a absolvit cursurile Institutului de Literatură Dramatică, cu profesorii Herman și Petersen.

Laureat al premiului Herder, doctor în științe și filosofie al Universității din Berlin (1932) și membru al Academiei de Științe din New York, Zapan a fost întemeietorul multor discipline și ramuri științifice, precum taxiologia sau știința organizării activităților umane prin factori de progres și pedagogia structurală. În

România este distinsă cu premiul științific Vasile Conta și devine membru al Academiei de Științe Sociale și Politice.

Un fapt mai puțin cunoscut este acela că Zapan a fost fondatorul ciberneticii calitative în plan mondial, dezvoltând cibernetica activităților umane și a sistemelor evolutive calitative cu evenimente preferențiale (biologice, psihologice, pedagogice, economice, sociale), cibernetica pedagogică, un tip de cibernetică superioară teoriilor lui Wiener și Șanon și cu aplicabilitate, mai ales în sistemele fizice.

Gheorghe Zapan este creatorul unor teorii științifice originale, de mare deschidere și importanță pentru cercetările fundamentale și aplicative: teoria orientării și selecției profesionale, o nouă teorie a exercițiului și învățării, teoria relativității sistemelor psihofizice, a spațiului și timpului psihologic, expusă în ipoteza câmpurilor somatice neomogene (un fel de teorie a relativității universului psihic, similară celei elaborate de A. Einstein pentru universul fizic), teoria modelării matematice și psihologice a profesiunilor și a activităților umane, teoria negentropiei taxiologice și structurale, teoria psihologică a procesului de invenție matematică.

În cercetările pe care le-a realizat în cadrul Institutului Național de Educație Fizică, se ocupă de problematica biometriei, propunând formule simple și operative de calcul al coeficientului toracic și al coeficientului de proporție. Astfel, dezvoltă ideea diferențierii tipurilor umane în: omogen și diferențiat, oferind o nouă explicație mecanismului psihofiziologic al fenomenelor de deformări psihice. Zapan ajunge la concluzia că fenomenele de deformare nu se datorează unor cauze exterioare și nici unor cauze subiective, ca lipsa de discernământ sau eroarea de apreciere, așa cum s-a crezut multă vreme, ci unor deformări ale proceselor psihofizice care au loc în câmpul somatic. Tipul sportiv este denumit tip omogen, iar cel nesportiv, tip diferențiat. În cazul sportivilor, Zapan constată tendința de omogenizare a proceselor psihofizice, cu excepția celor motrice, aceștia tinzând spre posibilități de diferențieri psihice mai reduse.

Gândirea sa științifică interdisciplinară a progresat de la structuralismul german (gestaltism) spre o abordare complexă,

sistemică-evolutivă și cibernetică a fenomenelor psihologice și activităților umane.

În domeniul psihologiei, Zapan a elaborat și experimentat metode de cunoaștere și educare a activității psihice, precum metoda aprecierii obiective și metoda programării taxiologice; a construit un *sistem al temperamentelor*, cu o metodologie de diagnostic proprie, a descoperit legi fundamentale ale funcționării psihicului (legea intensității în accepțiune biofizică, o nouă lege a memorării, legea negentropiei sau a evoluției gradului de organizare și progres ale unui sistem, legile organizării stereotipului dinamic). De asemenea, s-a dovedit un promotor al utilizării aparatului statistic-matematic în științele umaniste, stabilind numeroase formule și coeficienți biometrici, antropometrici și statistici (formula structurală, formula socială, formula vitală, formula gradului de dezvoltare a vieții psihice, media aritmetică și geometrică ponderată, formula negentropiei taxiologice și structurale, formula legii intensității în accepțiune biofizică etc.).

Vom prezenta în continuare una dintre cele mai interesante contribuții ale lui Gheorghe Zapan, referitoare la „Sistematizarea în teoria temperamentelor”. Lucrarea a apărut în *Revista de Pedagogie*, în anul 1940.

Studiul privind „sistemul temperamental” propune o inedită formulă matematică de abordare a temperamentului. Zapan postulează un model tridimensional ai cărui factori sunt: *motricitatea* sau activitatea, *afectivitatea* sau emotivitatea și *reprezentarea* sau imaginația, intuiția. La fiecare individ poate predomina una din aceste laturi, eventual două sau chiar trei sau este posibil să nu predominie niciuna din ele. Pornind de la multitudinea tipurilor de temperament cuprinse în posibilitățile formulei temperamentale, se pot distinge anumite tipuri de bază. Acordând fiecăreia din cele trei dimensiuni ale temperamentului o evaluare pozitivă (+) sau negativă (-), Zapan ajunge la 8 tipuri temperamentale de bază (corespunzătoare celor identificate în tipologia lui Heymans și Wiersma), după cum urmează:

Nr. crt.	Motricitate	Afectivitate	Reprezentări	Tipul de temperament
1.	-	+	+	sentimental
2.	-	+	-	nervos
3.	+	+	-	coleric
4.	+	-	-	sanguin
5.	+	-	+	flegmatic
6.	-	-	+	apatic
7.	+	+	+	pasionat
8.	-	-	-	amorf

Tabloul tipurilor de bază temperamentale (cf. Zapan, 1992, pp. 120).

Sistematizarea din teoria temperamentelor este susceptibilă nu doar de o interpretare matematică, ci și de o reprezentare geometrică. Ținând cont de tabloul tipurilor temperamentale de bază, cele 8 tipuri de temperamente pot fi reprezentate grafic, situându-le în cele 8 colțuri ale unui cub, conform figurii următoare:

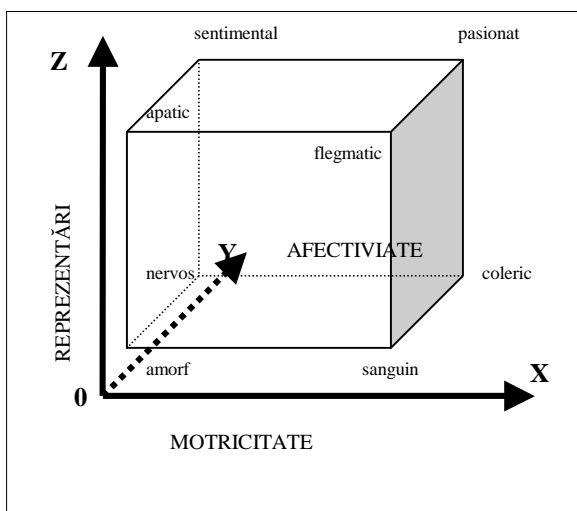

Figura 1: Modelul tridimensional al sistemului temperamentelor

Din Figura 1, reiese că cele trei coordonate sunt: X = motricitatea; Y = afectivitatea și Z = reprezentările. Temperamentul

„amorf” având formula (- - -) se află în apropierea punctului de origine al axei. Temperamentul „pasional”, cu formula (+ + +), se situează în colțul opus „amorfului”. Fiecare dintre celelalte tipuri temperamentale de bază, ocupă locul definit de coordonatele respective.

Cubul temperamentelor presupune că fiecare dintre cele trei determinante: motricitatea, afectivitatea și reprezentările, are aceeași importanță în structura temperamentului.

Tipurile reprezentate în colțurile cubului sunt tipuri ideale. Cele intermediare se află într-un anumit punct din interiorul cubului. Cele extreme, în genere reprezentând cazuri anormale, definite prin semnele (+) și (-) se pot situa în afara cubului.

Formula matematică a temperamentului va fi exprimată în funcție de cele 8 determinante temperamentale: x ; x' ; x'' ; y ; y' ; y'' ; z și z' , unde:

1. x = motricitatea
 x' = viteza de reacție motrică
 x'' = persistența de reacție la lucru
2. y = afectivitatea
 y' = direcția de manifestare a afectivității: reacție promptă către lumea externă sau reținere
 y'' = atitudinea/ valoarea lumii și a existenței proprii (optimism-pesimism)
3. z = reprezentarea
 z' = comunicativitatea, respectiv reținerea gândurilor

Se observă că dacă una dintre aceste determinante devine nulă, atunci temperamentul tinde către zero. Formula structurală¹ a

---

¹ Formulă cu caracter de „transiență” – cu posibilitate de aplicare la realitate – criteriul cantitativ al unei structuri biologice, se numește *formulă structurală*. Ea este reprezentată printr-o medie geometrică ponderată a determinantelor. (Gh. Zapan – *Cunoașterea personalității semenilor*, București, Editura Militară, 1992, pp. 126).

temperamentului este dată în funcție de cele 8 determinante temperamentale:

$T = x^a \cdot x'^b \cdot x''^c \cdot y^d \cdot y'^e \cdot y''^f \cdot z^g \cdot z'^h$, în care valoarea numerică a determinantelor se calculează în decile, pe baza semnelor, după cum urmează:

Semnul determinantei	Valoarea numerică
+	10
+	7,5
(+ -)	5
+ -	5
-	2,5
-	0,5

Exponenții: a, b, c, d, e, f, g, h din formula matematică a temperamentului sunt exponenți de structură și reprezintă importanța fiecărei determinate în structura temperamentului, precum și gradul de legătură reciprocă dintre determinante. Valoarea numerică a exponenților de structură se determină numeric printr-o metodă oarecare de aproximare.

Sistematizarea propusă de Zapan cuprinde temperamentele în toate nuanțele lor posibile și conduce la un procedeu practic și sigur de diagnoză a temperamentului. În plus, această sistematizare, în calitate de mijloc simplu, rapid și exact de diagnoză a temperamentului, se dovedește a fi extrem de utilă în cercetări din domeniul psihologiei, pedagogiei și sociologiei, care vizează studiul: a) temperamentului la diferite vârste; b) temperamentului pe sexe; c) temperamentului și aptitudinilor; d) temperamentului și domeniilor de specializare profesională; e) temperamentului la diferite popoare.

Gheorghe Zapan a adus contribuții fundamentale psihologiei și ciberneticii, iar prin spiritul său vizionar și interdisciplinar, a inițiat noi direcții de cercetare științifică în domeniul științelor umaniste.

Ștefan Odobleja – psihologia consonantistă

La constituirea psihologiei ca știință bazată pe legi și aptă să-și conceptualizeze descoperirile, o contribuție majoră a avut-o savantul român, medicul, psihologul și logicianul Ștefan Odobleja. Știința, filozofia și poezia constituie cele trei dimensiuni ale activității științifice și culturale ale lui Odobleja.

Ștefan Odobleja (1902–1978), s-a născut la 22 octombrie 1902, în satul Izvorul Aneștilor, județul Mehedinți. A studiat la Drobeta Turnu-Severin și apoi la București, fiind student al Facultății de Medicină și bursier al Institutului Medico-Militar. Își susține doctoratul în 1928, cu o teză referitoare la accidente de automobil. Funcționează apoi ca medic militar în diferite garnizoane din țară (Brăila, Turnu-Severin, Lugoj, Lipcani, Dorohoi, Turda, Târgoviște, Cernavodă, București și Dej). În timpul celui de-al doilea Război Mondial este medic chirurg de regiment și medic șef de ambulanță. După război se retrage din armată (1946).

Publică în 1929, studiul „Metoda de transonanță toracică”, în care enunță pentru prima dată legea reversibilității. Obține premiul „General Doctor Papiu Alexandru” cu lucrarea *La phonoscopie*, apărută la Paris în 1935. În această lucrare erau sintetizate principiile de consonanță și reversibilitate aflate la baza ciberneticii generale.

Odată cu participarea la Congresul Internațional de Medicină Militară din București (1937), anunță apariția operei sale capitale *Psihologia consonantistă*, lucrare prin care a făcut publică prima variantă a concepției cibernetice generalizate și a demonstrat caracterul pluri și interdisciplinar al acesteia. Având în vedere conceptele de „reversibilitate” și „psihologie consonantistă”, introduse în lucrarea *Psihologia consonantistă*, care a apărut cu 10 ani înaintea *Ciberneticii* lui Norbert Wiener, putem afirma, fără rețineri, că Odobleja poate fi considerat precursorul ciberneticii. Modelul cibernetic, pe care îl propune acesta în 1938–1939, pornind de la observații, intuiție și raționalitate, va fi vehiculat abia 10 ani mai târziu în literatura americană de specialitate, și apoi în cea europeană, fiind utilizat și aplicat la o varietate de domenii.

Intitulată inițial *Psychologie consonantiste*, lucrarea fundamentală a savantului român a fost tipărită în limba franceză la

Lugoj, în două volume, în anii 1938–1939 și difuzată prin „Librairie Maloine”, din Paris. Ea a avut numai două recenzii: prima, într-o publicație românească, în anul 1939, și a doua realizată de S. M. Strong, în revista americană *Psychological Abstracts* (1941), fiind apoi ignorată foarte multă vreme. În limba română este tradusă abia în anul 1982.

Prima parte a lucrării *Psihologia consonantistă*, cuprinde următoarele capitole: Introducere; Fizicul; Psihicul; Psihicul static; Psihicul dinamic; Fenomenele fundamentale; Fenomenele afective; Fenomenele de rezonanță; Fenomenele de concentrare și dispersie; Fenomenele de inerție și echilibru; Legile (generalității); Legile universale; Legile psihice.

În cea de-a doua parte se regăsesc următoarele capitole: Aplicațiile (generalități); Psihoneurologia; Psihofiziologia; Psihopatologia; Interpsihologia; Știința; Filosofia; Estetica; Morala; Logica; Pedagogia; Psihodiagnostica; Psihometria; Orientarea și selecția profesională; Inconștientul; Psihanaliza și freudismul.

Lucrarea se prezintă ca un imens dicționar în care apar toate noțiunile unui tratat modern de psihologie, într-o manieră condensată, cu tendințe de schematizare, căutându-se în permanență un principiu unificator, și anume: consonanța. Autorul însuși afirma că această lucrare este făcută cu intenția de a realiza un maximum de sinteză (unitate) și de analiză (pluralitate).

Problematika sociogenetică a psihicului, specificul subiectiv, constructivismul și efectul de conștiință sunt mai puțin reprezentate în opera lui Odobleja. Autorul întemeiază mai curând o logică psihologică, decât o psihologie a procesualității psihice. Pentru Odobleja „psihologia este o știință pivot sau releu (în termeni cibernetic) sau, și mai mult, un *nod interdisciplinar*” (în M. Drăgănescu, P. Golu, prefață la *Psihologia consonantistă*, 1982, pp. 16).

Odobleja a elaborat o nouă concepție asupra psihologiei, ca știință integratoare a tuturor disciplinelor universului uman și tehnic. Reflectând asupra evoluției psihologiei, autorul menționează, încă de la începutul lucrării, că aceasta s-a produs în două sensuri: al *concepției* și al *metodei*. Din punct de vedere al *concepției*,

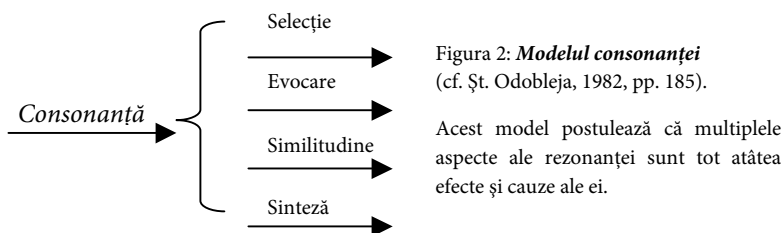
psihologia evoluează de la misticism și animism, la realism și materialism, de la explicația transcendentă la explicația pozitivă, bazată pe datele biologiei, mecanicii și fizicii; din punct de vedere al *metodei*, psihologia trece de la introspecția subiectivă la observația obiectivă, și de la aceasta la experiment, de la descrieri și speculații, la sistematizări și aplicații, de la empiric, la legi și clasificări.

Ștefan Odobleja concepe o psihologie care comunică strâns cu celelalte științe, pornind de la mecanică și fizică, trecând prin biologie și ajungând la morală și logică.

Psihicul uman este prezentat ca „un cerc vicios de energii, o reversibilitate, un transformator de energie în dublu sens, o asociație de lentile convexe și concave, concentrând sau dispersând energia sau fizicul”, adică îndeplinind funcții de recepție și de reacție. Chiar și un fenomen atât de complex cum este conștiința, cu capacitatea ei de dedublare și reflexie are un corespondent în lumea fizică, în procesul de autoinducție. Extrem de ingenios este și punctul de vedere referitor la afectivitate, concepută ca efect al refracției excitanților externi prin lentila concavă a subiectivității organismului, proces în urma căruia cursul egal și continuu al energiilor externe este deviat în diferite direcții, astfel luând naștere polii extremi ai neplăcerii și durerii, iar între ei ca un optimum, ca o medie – plăcerea. Indiferent de categoria din care fac parte, fenomenele psihice concrete se subsumează unor moduri de ființare și unor principii de funcționare care le sunt comune: antagonismul și complementaritatea, corespondența și reversibilitatea.

Psihologia consonantistă exprimă o concepție originală, energetistă menită să înlocuiască filosofia asociaționistă care predomina în psihologie. Odobleja afirmă că mecanismul declanșării și funcționării fenomenelor psihice evidențiază că acestea „nu se leagă în nici un caz prin fire sau coarde”, așa cum credeau asociaționiștii, ci pe bază de rezonanță. Fenomenele psihice sunt dependente și legate în timp, „intră în consonanță” determinându-se unele pe altele, provocându-se, substituindu-se și echivalându-se reciproc: „prin acțiune la distanță, asemenea proceselor radiofonice”. Această asociere prin rezonanță, suprapunere, este o sinoni-

mie a sintezei, a creației de similitudini, o consonantizare. De exemplu, două idei care se evocă una pe alta sunt consonante. Tot astfel, două lucruri total diferite, datorită rezonanței pot obține similitudini prin apropierea lor în timp, cu ajutorul evocării simultane sau succesive.

Consonanța este o interacțiune cu caracter reglator: „consonanța este un fenomen fizic caracterizat prin similitudine, selectivitate și mișcare (vibrație)” (Ș. Odobleja, 1982, pp. 183), iar consonantismul este un principiu general de organizare care prezintă tendința specifică a diferitelor tipuri de sisteme către o stare de echilibru, în raporturile lor cu mediul ambiant. Consonantismul „restituie gândirii caracterul său fundamental, care este dinamismul – fiindcă proprietatea fundamentală a faptelor psihice constă în aceea că ideile se evocă unele pe altele și nu că se leagă între ele. [...] În cadrul consonantismului interior evocarea are o primordialitate înaintea tuturor celorlalte fenomene fizice de elaborare iar cauza evocării este similitudinea”. (I. Mânzat, 2007, pp. 1025).

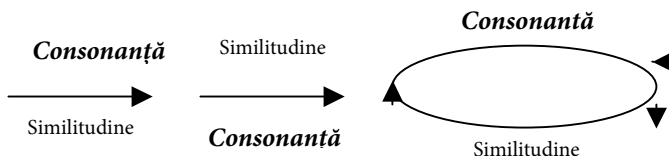

Fig. 3. Consonanța și similitudinea sunt fenomene reversibile care se produc reciproc (Șt. Odobleja, 1982, pp. 184).

Consonanța postulatată de Odobleja este de mai multe tipuri: consonanța puternică (identitatea) și consonanța slabă (analogia); consonanța spațială (identitatea, asemănarea, simetria) și consonanța temporală (simultaneitatea); consonanța perfectă (certitudinea, sinonimia, evidența) și consonanța imperfectă (asemănarea, analogia, probabilitatea, ipoteza); consonanța-sucesiune (evocarea, judecata, urmarea și cursul gândirii) și consonanța-simultaneitate (sinteză, fuziune, concept); consonanța bruscă, promptă, rapidă (intuiție, gândire genială, inspirație) și consonanța lentă (raționamentul, gândirea reproductivă); consonanța logică, cognitivă (principiul identității, principiul terțului exclus, sinteza sau analiza imaginilor cognitive evocate și verificarea/ clasificarea lor) și consonanța afectivă (evocarea imaginilor afective, sinteza și analiza lor).

Consonanța însemnând armonie, psihologia consonantistă devine, după expresia autorului, o *logică a armoniei* sau, în alți termeni, o știință a organizării și autoreglării. Pornind de la această logică, Odobleja schițează un vast tablou aplicativ, obținut prin derivare și proliferare din consonanța psihologică. Un tablou care nu se rezumă doar la descoperiri psihologice, ci care se extinde spre biologie și sociologie, economie politică și morală, terapie și pedagogie. Se obține astfel o viziune psihologică generalizată, o modelare a tuturor științelor, conform fenomenului psihologic. Modelul reunește legi din:

1. *psihofiziologie* – știință care are la bază acțiunea reciprocă dintre organic și psihic, termeni care devin pe rând cauză și efect;

2. *psihopatologie și psihiatrie* – unde bolile psihice se explică binar, prin deviația parametrilor „hiper” sau „hipo”; în acest caz fiecărei legi consonantiste i se poate stabili ca echivalent o lege terapeutică;

3. *interpsihologie* (ceea ce se numește astăzi psihologie socială) – unde acțiunea interpsihologică apare drept o rezonanță psihofizică reversibilă, iar imitația, unul din cele mai expresive fenomene interpsihologice – o reversibilitate complexă, cu consonanțe multiple, etajate.

Deschizător de noi drumuri în știință, promotor al ciberneticii generale, Odobleja a fost primul care a avut intuiția genială cu privire la rolul „buclei reversibile” (*feed-back*-ul), sub forma unei legi generale, care guvernează mecanismele și procesele din sistemele naturale și artificiale. Trebuie relevat *caracterul cibernetic* al „legii reversibilității”, cum numește Odobleja legea circuitelor cu retroacțiune, pe care o pune în evidență la nivelul tuturor proceselor și fenomenelor din natură și societate.

Testul cel mai dificil, dar și cel mai actual al ciberneticii, îl reprezintă palierul psihologic al omului – adică tocmai punctul de plecare al lui Odobleja –, psihologia cibernetică întâmpinând o serie de dificultăți în explicarea completă a psihicului și a personalității umane.

Poate că meritul principal al lui Ștefan Odobleja este de a fi descoperit caracterul general al *feed-back*-ului, structura fundamentală care conectează omul și natura, structură pe care încearcă să o pună în evidență în cele mai variate procese și fenomene: „*viața nu poate exista fără feed-back*”, nota autorul, și mai mult: „*psihologia este știința acțiunilor reciproce exercitându-se prin stimulare, adaptare sau ajustare și răspuns, între un organism și mediul său*” (*Psihologia consonantistă*, 1982, pp. 67). El dorește să sistematizeze psihologia în jurul noțiunii de consonanță, alături de obiectivul de a reduce psihologicul la fizică.

Psihologia consonantistă nu este o lucrare de cibernetică sau numai o teorie a „legii reversibilității”, ci este o filosofie a proceselor psihice și a științei, în genere, autorul căutând un număr de *legi generale*, care să se aplice tuturor domeniilor psihologiei și vieții economico-sociale. Printre legile fundamentale care guvernează psihicul și fizicul, se află legea *reversibilității*, numită și legea *conexiunii inverse* sau a *feed-back*-ului.

Odobleja elaborează o sinteză completă a științelor, prin stabilirea și cercetarea comprehensivă a tuturor structurilor și legilor universale, valabile pentru majoritatea științelor.

În *Psihologia consonantistă* alături de legea consonanței și legea reversibilității (*feed-back*-ului), sunt postulate alte 8 legi

universale: legea *echivalenței*; legea *compensației* (devenită esențială pentru dinamica organizării sistemice); legea *echilibrului* (presupunând un echilibru dinamic); legea *reacției*; legea *ciclicității*; legea *transformării* și legile *finalității* (care semnifică tendința internă a sistemului de a ajunge la un echilibru optim). Reunite, ele realizează cea mai amplă integrare a științelor. Odobleja aplică aceste legi în: psihologie, medicină, biologie, științe sociale, economie politică, pedagogie, tehnică. Raportat la integrarea științelor, sistemul savantului român este similar cu sistemul din fizică, postulat de Albert Einstein. Ștefan Odobleja a înțeles admirabil, nu numai ideea de sistem, dar și conceptul de ierarhie a sistemelor, începând cu cele generale și terminând cu cele elementare, de la societate și până la sistemul om-mașină.

Parametrii teoriei sistemelor generalizate, așa cum este concepută de savantul român, sunt: izomorfismul, homeostaza, universalitatea cerebrală și dezechilibrul, schimbarea și adaptabilitatea, schimburile reciproce cu ambianța. Un alt parametru principal al teoriei generale a sistemelor este *căutarea corespondențelor*, analogiilor, similarităților de structură și proprietăți, ca și a fenomenelor comune care au loc în sistemele diferitelor discipline.

De asemenea, există multe analogii între „psihocibernetica” lui Odobleja și psihologia modernă a prelucrării informației, psihologia cognitivă actuală fiind în strânsă conexiune cu premisele acestei „psihocibernetici”.

Ștefan Odobleja a intuit modul în care procesele cognitive umane sunt legate de schimbul de informații dintre organism și mediu. Mai mult, el a intuit unitatea cibernetică a formelor culturii, atunci când a arătat că imaginația creatoare joacă un rol marcant în știință, precum și pe tărâmul artei. Autorul ne recomandă să gândim în idei esențiale, *transdisciplinare*, care instrumentează procesele mentale, largesc aria asocierilor și disocierilor, a *jocului de idei*, a „jocurilor de inteligență” și a „jocurilor de creație”.

Calificându-l pe Odobleja drept „precursorul trăsăturilor fundamentale ale teoriei și practicii modelului actual al unificării interdisciplinare” Székely (D. L. Székely, 1982, pp. 173–178, în

I. Mânzat, 2007, pp. 1028), notează: „Eforturile de unificare a ramurilor științei presupun o înțelegere profundă și largă a metodologiei care aplică măsurătorile de diferite tipuri într-un mod «consonantist» și sub controlul unei analize dimensionale generalizate, bine înțeleasă. Aceasta explică de ce Odobleja tratează în multe detalii problemele metodologiei, în fapt ale epistemologiei. În același timp, aceasta explică de ce psihologia lui consonantistă depășește foarte mult domeniul obișnuit al psihologiei”.

Odobleja este creatorul unei paradigme a interdisciplinarității pe care pot fi fundamentate toate celelalte științe. Prin conceptul de *consonantism*, el a elaborat o nouă viziune a psihologiei ca știință integratoare a tuturor disciplinelor universului uman și tehnic, o știință a științelor.

Opera lui Ștefan Odobleja poate fi considerată ca fiind fundamentală pentru arhitectura științei sau o piatră de hotar pentru ideile mileniului al treilea, în care gândirea sa sintetică, combină într-un limbaj cibernetic, interpretări originale din psihologie, biologie, antropologie și celelalte aplicații umaniste. Savantul român a construit un sistem care relevă că lumea este unificată printr-o metastructură care stă la baza diversității.

În loc de concluzii...

În finalul articolului, nu ne vom hazarda să tragem concluzii „pompoase”. Cu siguranță, viitorul psihologiei românești va veni să confirme că istoria nu s-a bazat pe „o pură întâmplare”.

Și că... „stricta specializare”, fără a fi dăunătoare, nu reprezintă nici „idealul suprem” și nici „binele absolut”...

Poziția deosebită a psihologiei în sistemul științelor, la „intersecția” celorlalte, în „vârful” sau în „centrul” lor, favorizează, după opinia lui Vasile Pavelcu „pendulația spectaculoasă a interpretărilor între psihologizare a numeroase discipline, la o extremă, la depshologizare a psihologiei, la cealaltă extremă” (V. Pavelcu, 1972, pp. 40).

De aceea, se pare că mai importantă decât distincția netă, categorică a științelor – este cooperarea, pluri, inter și transdisciplinaritatea lor.

Bibliografie selectivă:

- [1] Mânzat, I., *Istoria psihologiei românești*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2007, pp. 1025–1028.
- [2] Nicolescu, B., *La Transdisciplinaritate. Manifeste*, Paris, Ed. du Rocher, 1996.
- [3] Odobleja, Ș., *Psihologia consonantistă*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
- [4] Pavelcu, V., *Drama psihologiei românești*, București, 1972.
- [5] Zapan, G., *Cunoașterea personalității semenilor*, București, Editura Militară, 1992.
- [6] *** *Le Petit Larousse Compact*, Paris, Ed. Larousse, 1996.
- [7] <http://www.agir.ro/buletine/83.pdf>. – *Interdisciplinaritatea și transdisciplinaritatea, factori de creștere a calității învățământului universitar*; autor: Jula, A.
- [8] http://facultate.regielive.ro/referate/matematica/istoria_matematicii_gheorghe_zapan-42015.html.
- [9] <http://www.ici.ro/romania/ro/stiinta/odobleja.html>.
- [10] <http://www.uoradea.ro/romanian/article/2/acad.html>